

Кенан Алтынкая

САЛЫШТЫРМАЛУУ ПЕДАГОГИКА

Кенан Алтынкая

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

Kenan Altynkaya

COMPARATIVE PEDAGOGY

УДК: 370/74

Бул макалада салыштырмалуу педагогиканын билим берүүнү заманбап дүйнөдө үйрөнүү жана анализдөө, аларды салыштыруу каралган.

В этой статье рассматривается сравнительная педагогика, ее роль, анализ изучения, сравнение в современном обществе.

This article focuses on comparative education, its role, the analysis of the study, the comparison in modern society.

Адамдар көптөгөн жылдар бою ар түрдүү жерлерде жашап келишкен. Түрдүү географиялык, саясий, диний, социалдык жана маданий факторлордун негизинде билим берүү системалары да ар түрдүү болуп калыптанган. Түрдүү билим берүү системаларында индивиддер түрдүү жөндөмдөргө, шыктарга жана мүмкүнчүлүктөргө ээ болуп келүүдө. Ушулардын негизинде коом өзгөрүүдө. Бир коомдун экинчисинен жогору же төмөн болуусунун себеби – ал коомдун билим берүү системасы болуп эсептелет. Мына ошондуктан, ар түрдүү коомдордун, элдердин, өлкөлөрдүн билим берүү системаларын изилдөө муктаждыгы пайда болгон. Бул муктаждыктын негизинде педагогика илиминин бир тармагы катары салыштырмалуу педагогика өнүгө баштаган.

Салыштырмалуу педагогикага педагогдор түрдүү аныктамалар беришкен. Педагогиканын бул тармагынын эмне экендигин билүү үчүн, алгач, аныктамаларга токтолуп кетүү керек.

Лоуверстин (Lauwerys) [9] пикири боюнча, салыштырмалуу педагогика коомдордо бар болгон билим берүү тармагындагы маселелерге жана бул маселелердин пайда болуу себептерине башка коомдогу окшош факторлордун негизинде анализ жүргүзгөн изилдөө болуп саналат. Салыштырмалуу педагогика тармагындагы изилдөөлөр дүйнөлүк деңгээлде билим системасындагы маселелер ар башка өлкөлөрдө түрдүү экендигин жана чечүү жолдору да түрдүү болоорун далилдөөдө.

Кинг (King) болсо, салыштырмалуу педагогиканы түрдүү өлкөлөрдө билим берүү менен байланыштуу фактыларды анализдөө менен өз өлкөсүндөгү билим берүү менен байланыштуу маселелерди чечүү жолдорун издөө үчүн мүмкүнчүлүктөр түзүп берген илим тармагы катары белгилөөдө [8]

Белкановдун [3] айтуусу боюнча эл аралык келишимдердин жана кызматташуулардын өнүгүүсүндө салыштырмалуу педагогиканын ролу чоң. Салыштырмалуу педагогика илими адамдарды

жашоого даярдаган билим берүү системасын изилдейт жана бул системаларды салыштыруу аркылуу инсандын дүйнө коомунда ордун табуусун оңойлоштуруучу жана тездетүүчү системаны түзүүгө аракет жасайт. Дүйнө коомундагы өлкөлөрдүн жана индивиддердин көп тараптуу өнүгүүсүнө ыңгайлуу билим берүү системасын түзүүнүн негизги багыттарын аныктайт жана тарыхый салыштыруу ыкмасы менен билим берүү системаларынын оң жактарын, жалпы жана аймактык айырмачылыктарын жана негизги түшүнүктөрүн анализдейт.

Эрдогандын пикири боюнча, салыштырмалуу педагогика – билим берүү системалардын эмне үчүн кээ бирлери өнүккөндүгүн, эмне үчүн кээ бирлери артта калгандыгын, эмне үчүн кээ бир мамлекеттердин билим берүү системалары саясий идеологиянын басымында калгандыгын, эмне үчүн башка өлкөлөрдүн билим берүү системалары эркин жана өзгөрүүлөргө даяр экендигин изилдөөгө багытталган илим тармагы болуп эсептелинет [5].

Башка илим тармактарында бар болгондой эле, салыштырмалуу педагогика илиминин да бир нече өзгөчөлүктөрү бар. Бул өзгөчөлүктөрдү Түркоглу төмөндөгүдөй белгилеген:

1. Педагогика илиминин бардык тармактарынан пайдаланат.
2. Педагогикалык фактыларды анализдейт.
3. Маданий, экономикалык, саясий, коомдук мамилелерди иликтейт.
4. Эки же андан көп өлкөнүн, аймактын же материктин окшоштуктарын жана айырмачылыктарын салыштырат.
5. Ар бир фактынын өз билим берүү системасынын ичинде түшүнүү убаракерчилигин берет.
6. Эң негизги максат – билим берүү системасындагы маселелерди чечүү болуп саналат [12].

Салыштырмалуу педагогика – билим берүүдө программа түзүү, өлчөө жана баалоо, окутуу методу, окутуу психологиясы, окутуу философиясы жана окутуу социологиясы сыяктуу педагогика илиминин бир тармагы болуп саналат. Түркияда жана Кыргызстанда салыштырмалуу педагогика жөнүндөгү эмгектердин, изилдөө иштеринин жазылышы, басылып чыгышы – бул тармактын тездик менен өнүгүп келе жаткандыгынын көрсөткүчү болуп саналат.

Балжы билим берүү системаларын салыштырууда салыштыруу методу эң маанилүү метод экендигин айтуу менен эки түрдүү салыштыруу

методун белгилеген. Биринчи метод – эки өлкөнүн билим берүү системаларынын белгилүү өлчөмдөрдүн негизинде салыштыруу болуп саналат. Мисалы, А өлкөнүн билим берүү системасынын жана В өлкөнүн билим берүү системаларынын максат жана саясаттары, башкаруу системасы салыштырылышы керек болсо, анда, алгач, А өлкөнүн билим берүү системасынын максаттары, саясаттары менен В өлкөнүн билим берүү системасынын максаттары жана саясаттары бир-бирден салыштырылат. Кийин, ал өлкөлөрдүн билим берүү системаларынын башкаруу системалары салыштырылат. Жогоруда айтылган методдордун экинчиси болсо – А жана В өлкөлөрүнүн билим берүү системалары толугу менен изилденет: алгач А өлкөнүн билим берүү системасынын максаттары, саясаттары, башкаруу системалары белгиленет. Кийин В өлкөнүн билим берүү системасынын максаттары, саясаттары жана башкаруу системалары аныкталат. Эң акырында, бул эки өлкөнүн билим берүү системаларынын максаттары, саясаттары, башкаруу системалары салыштырылат [2].

1.2.1. Салыштырмалуу педагогиканын кыскача тарыхы

Салыштырмалуу педагогика педагогикалык түшүнүк катары биринчи жолу француз педагогу Марк Антоуни тарабынан 1817-жылы басылып чыккан «Салыштырмалуу педагогика боюнча иштөө планы жана тууралоолор» аттуу эмгегинен кийин кабыл алынган. Жулиен бул эмгегинде Францияда дүйнөдөгү билим берүү системаларын уюштуруу боюнча мекеме курууну, бул мекемеде түрдүү өлкөлөрдүн билим берүү системаларын анализдөөнү, окуучулар жана мугалимдер жөнүндө маалымат топтоону, окутуу методдору, ыкмалары жөнүндө изилдөөлөр жасоону сунуштаган. Экинчи эмгек – «Comparative Education, Studies of the Educational System of 6 Modern Countries» («Салыштырмалуу педагогика. Заманбап 6 өлкөнүн билим берүү системаларын изилдөө») аттуу эмгек. Бул эмгек 1818-жылы П. Сандифорд тарабынан Англияда жазылган. Ал эми 1925-жылы Германияда Э. Крайк тарабынан «Menschenformung» аттуу эмгек жазылган. Бирок, салыштырмалуу педагогиканын илим катары түрдүү өлкөлөрдөгү негиздөөчүлөрү төмөндөгү таблицада көрсөтүлгөн [6].

Таблица №1:

Кээ бир өлкөлөрдөгү салыштырмалуу педагогиканын негиздөөчүлөрү

Өлкө	Салыштырмалуу педагогиканын негиздөөчүлөрү	Университет
А. К. Ш.	И. Л. Кэндл, Р. Улич	Бостон Гарвард
Англия	Н. Э. Ханс Ж. Э. Лоуьерс	Лондон Лондон
Франция	Э. Миллот	Париж
Германия	Фр. Шнайдер В. Мерк	Мюнхен Гамбург

Швейцария	Р. Роселло	Женева
Түркия	Кемаль Айтач	Анкара

XIX кылымда, негизинен, өз өлкөсүнөн башка бир өлкөнүн билим берүү системасы жөнүндө маалымат топтоп, кийинчерээк бул маалыматтардын негизинде өз өлкөлөрүндө реформалар жасаган билим берүү системасынын башкаруучулары салыштырмалуу педагогиканын өкүлдөрүн түзгөн. Мисалы, АКШдагы салыштырмалуу педагогиканын алгачкыларындан болуп саналган Хорас Манн билим берүүнүн башкаруу системасынын өкүлү болгон. 1840-жылы АКШда билим берүү системасын уюмдаштыруу аракеттерин жасаган. Дин жана билим берүүнү ыркка келтирүү маселесин чечүү үчүн «Билим берүүдөгү чыгашаларды дини уюмдар төлөйбү, же мамлекетпи, же жеке менчик секторбу, же болбосо, жергиликтүү уюмдар төлөйбү?» деген суроого жооп издөө максатында Манн Орусияга, Францияга жана Швейцарияга барат. Бул өлкөлөрдөн кайтып келгенден кийин жүргүзгөн байкоолору боюнча жазган билдирүүсүндө саякат кылган өлкөлөрдөгү тажрыйбалары жөнүндө маалымат берүү менен бирге, бир өлкөдөгү билим берүүдөгү маселелер эмне үчүн башка өлкөдө жок экендигин да иликтөөгө аракет жасаган [4]. XIX кылымдардагы салыштырмалуу педагогиканын өкүлдөрү Манн сыяктуу башка өлкөлөрдүн билим берүү системаларын анализдеп, топтогон маалыматтар боюнча өз мамлекеттеринде реформалар жасоого аракет кылган билим берүү башкаруучулары болгон. Ал убакта аналитикалык метод колдонулган эмес. Ошондой эле, педагогдор изилдөө иштеринде көбүрөөк саякаттарга жана аныктоолорго таянышкан.

XX кылымдын салыштырмалуу педагогика адистеринин бири Исаак Леон Кэндлдин 1933-жылы Бостондо жарык көргөн «Comparative Education» («Салыштырмалуу педагогика») аттуу эмгеги – ушул тармакта иштеген педагогдор үчүн жол көрсөткүч болуп саналат. Анын айтуусу боюнча, салыштырмалуу педагогика тарыхтын уландысы жана билим берүүдөгү өзгөрүүлөр менен өнүгүүлөр тарыхый факторлорго таянып изилдениши керек.

1957-жылы Советтер Союзунун космоско учуусу менен бирге АКШдагы изилдөөчүлөр эң башта СССР, аны менен кошо бир нече өлкөлөрдүн билим берүү системаларын изилдешкен. Ушулардын негизинде салыштырмалуу педагогика өнүгө баштаган. Мына ушул жылдап баштап «Comparative Education Review» жана «Journal of Comparative Education» сыяктуу журналдар жарыкка чыга баштайт жана бир нече университеттерде бул тармакка байланыштуу бөлүмдөр, изилдөө борборлору ачыла баштайт.

Салыштырмалуу педагогиканын илимий чөйрөгө ылайыкташтыруу 1960-жылдан баштап тездетилген. Бул маселе боюнча алгачкы иш-аракеттер Жордж Бэридейдин «Comparative Method in Education» («Педагогикада салыштыруу методу») аттуу классикалык эмгегинде орун алган. Салыш-

тырмалуу педагогиканын илимий чөйрөгө ылайыкташтырууда Гэральд Ноух, Макс Экштейн, К. Арнольд Андэрсон сыяктуу академиялык ишкерлер өз салымын кошушкан. Бул окумуштуулар салыштырмалуу педагогиканын гипотеза түзүү жана тестирилөө сыяктуу статистикалык процесстерди өз ичине камтыган методологияны колдонуу менен илимий дисциплина боло алышына ишенишкен. Брайн Холмс болсо, салыштырмалуу педагогикадагы жаңы парадигманын чындыкка же божомолго таянып, түрдүү маселелерди чечүү жолдорун изилдеп, Дьювей жана Поппердин илимий изилдөө принциптеринин негизинде түзүлүшү керек экендигин билдирген [5].

1960-жылдан кийин салыштырмалуу педагогикада социология, психология, экономика жана антропология сыяктуу тармактарга тиешелүү изилдөөлөргө мурдагыдан да көбүрөөк көңүл бурула баштаган.

1970-жылдарда мектептер менен башка коомдук уюмдардын жана социологиялык-экономикалык структура менен билим берүү мекемелеринин арасындагы мамилелер жана окуучулардын өзгөчөлүктөрү изилдене баштаган.

1980-жылдарда изилдөөчүлөр «билим берүүдөгү каржылоону көбөйтпөй эле сапатты кантип жогорулатууга болот?» деген суроого жооп издөө менен билим берүү системасын альтернативдүү жолдор менен кантип каржылоо жана сунуу мүмкүн экендигине көңүл бурушкан [1].

1990-жылдардан кийин «ааламдашуу» жана «салыштырмалуу педагогиканын» ортосундагы байланыш дагы да күчтөнгөндүгү байкалууда. Мына ошондуктан, глобалдык өнүгүүлөр жана маселелер үчүн глобалдык чечимдер иштелип чыгууда. Адам баласын «жаңы дүйнөгө» ылайыкташтырып даярдоо жолдору изилденүүдө [7].

Салыштырмалуу педагогикада унутулбашы керек болгон дагы бир нерсе – өлкөбүздө бар болгон маселени чечүү үчүн ошондой эле маселени чечкен башка өлкөнүн билим берүү системасын же программасын бар болгондой алып колдонуу чоң ката экендиги. Бирок, изилдөөлөрдө социалдык маселенин башка өлкөдө чечилиши жана ошол чечимдин таасирлери анализденсе туура болот.

1.2.2. Салыштырмалуу педагогиканын максаттары:

Салыштырмалуу педагогиканын максаты – билим берүүнү заманбап дүйнөдө үйрөнүү жана анализдөө, аларды салыштыруу, жаңы муунду даярдоонун жолдорун аныктоо болуп саналат [11].

Лоуиерстин [9] пикири боюнча, салыштырмалуу педагогиканын ролу – түрдүү мамлекеттерде билим берүүгө байланыштуу фактыларды анализдөө менен туура жолго алып баруучу перспектива болуп саналат. Бул тармактын максаттары төмөндөгүдөй:

- Билим берүү системалары, маселелери жана иш-аракеттери жөнүндө маалымат топтоо;

- Жергиликтүү, улуттук жана эл аралык маселе болуп саналган окутуу үчүн керектүү гипотезаларды, методдорду, ыкмаларды жана сунуштарды түзүү;

- Билим берүүдөгү активдүү факторлордун түрдүү өлкөлөрдөгү өнүгүшүн жана формасын анализдөө менен билим берүү саясатын аныктоо үчүн керектүү пикирлерди жаратуу;

- Бир өлкөнүн билим берүү системасынын өнүгүүсү үчүн теориялык жана практикалык көмөк көрсөтүү.

XX кылымдын салыштырмалуу педагогика адистеринин алдыңкыларынан бири болуп саналган жана Колумбия университетинде салыштырмалуу педагогика сабагын окуткан И. Кэндлдин пикири боюнча салыштырмалуу педагогиканын негизги максаты – билим берүү менен байланыштуу башка өлкөлөрдө колдонулуп жаткан ыкмаларды, тажрыйбаларды жана уюштуруу иштерин өз өлкөсүндө бар болгондой кылып колдонуу эмес, аларды ылайыкташтырып колдонуу болуп саналат. Ал билим берүүнүн маселелеринин көбү глобалдык болгондугу үчүн аларды чечүү үчүн салыштырмалуу педагогикага өзгөчө көңүл бурулушу керектигин белгилейт [13].

Митина салыштырмалуу педагогиканын негизги максаты мектепке чейинки жана мектептен кийинки үзгүлтүксүз билим берүү системасынын баардык тепкичтеринин абалын жана келечегин анализдөө экендигин белгилеген. Айрыкча, салыштыруу анализинин негизинде бир өлкөнүн билим берүү системасына байланыштуу пикирлер жөнүндө маанилүү материалдар топтолот. Салыштырмалуу педагогиканын милдети зор жана педагогиканын баардык тармактарынын маселелерин өз ичине камтыйт [10].

Салыштырмалуу педагогиканын максаттарынын арасында чоочун коомдорду жана алардын билим берүү системаларын таануу, альтернативдүү жолдор боюнча маалымат топтоо, билим берүүнүн жана өлкөнүн саясаттары арасындагы байланышты түшүнүү, билим берүүнүн жана улуттук өнүгүүнүн байланыштарын аныктоо, билим берүү тажрыйбалары жана стандарттары жөнүндө маалымат топтоо, билим берүү системасынын тарыхын жана түп-тамырын үйрөнүү да бар.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Altbach ve Kelly, New approaches to comparative education, University of Chicago Press, 1986.
2. Balcı, A. (ed.) (2007). Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri. Ankara: PegemA Yayıncılık
3. Belkanov, N. (1994). Vvedeniye v Sravnitelnyuyu Pedagogiku. Almaty
4. Erdoğan, İ, Karşılaştırmalı Eğitim: Türk Eğitim Sistemi İçinde Önemsizliği Gereken Bir Alan, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, cilt1/sayı 3/265-283, 2003
5. Erdoğan, İrfan. Çağdaş Eğitim Sistemleri. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2003

6. Ergün, M., Karşılaştırmalı Eğitim, İnönü Üniversitesi – Eğitim Fakültesi, Malatya 1985 :6
7. Kar, Ü (2003). *Türkiye ve A B D Fakültelerinde Matematik Öğretmeni Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi
8. King, E. Other Schools and Our Comperative Studies For Today. London: Holt, 1979
9. Lauwerys, A. Joseph, VARİŞ, Fatma § NEFF, Kenneth. (1979). Mukayeseli Eğitim. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayınları No: 84. 2. baskı.
1. 10.Mitina, V. (1991). Metodolojitheski Problemi Sravnitelnoy Pedagogiki.Moskva: Pedagogika.:11
10. Sokolova, V. Kuzmina, E., RADİONOV, E., Sravnitelnaya Pedagogika, Prosvetsheniye yayını, Moskova, 1978:4
11. Türkoğlu, Adil. Karşılaştırmalı Eğitim “Dünya Ülkelerinden Örneklerle”. Adana: Baki Kitabevi, 1999
12. UNESCO (1958). World Survey of Education Paris

Рецензент: д.п.н. Бабаев Д.Б.